

140 let prvega zakona o živinoreji v Sloveniji

Postava od 10. decembra 1868 veljavna za Vojvodino Štajersko o povzdigi reje goveje živine

V deželni zakoniku in ukaznem listu za vojvodstvo Štajersko je bil na začetku leta 1869 objavljen prvi zakon o živinoreji v Sloveniji, ki je bil sprejet 10. 12. 1868 - pred 140-timi leti. Že v naslovu samem je poudarjeno, da obravnava govedo in govedorejo, ki je bila v tistem času najpomembnejša živinorejska panoga.

Kmetijske družbe (kranjska, štajerska in goriška), ki so delovale na območju Slovenije, so že v prvih desetletjih po ustanovitvi vlagale veliko naporov in tudi sredstev za izboljšanje deželnih pasem domačih živali. V ta namen so vpeljale tako imenovano premovanje (premije, darila) za najboljšo plemensko živino. Pospesjevale so načrtno rabo dobrih plemenjakov (bikov, žrebcev, ovnov, pozneje tudi merjascev), ki so jih večinoma uvažali, ter pod določenimi pogoji rejcem ponudili po polovični (subvencionirani) ceni. Spodbujali so tudi rejo samo, pridelovanje krme, predelavo živalske prireje, dobra ravnanja z živalmi, opozarjali na varstvo živali in drugo. Bleiweis (1855) je povzel ukrepe kranjske kmetijske družbe:

Za povzdigo živinoreje je družba po višjem dovoljenju leta 1807 in 1808 lastnikom naj lepših goved darila dajala, za katera ji je bilo iz deželne zaklade vsako leto 600 fl. določenih. Kjer pa te darila niso dosegle svojega namena — povzdigo živinoreje — je bila že leta 1816 višjo vlado prosila, naj dovoli, da bi se za tistih za darila namenjenih 600 forintovraje dobri biki nakupovali in po deželi na priročne mesta za plemo pošiljali. Ta predlog se je bil leta 1838 splošnil; pa slaba reja teh plemenskih bikov in prepogosta raba ali pripuščanje — česar pa zavolj daljnosti družba nadčuvati ni mogla — ste nadopolni up kmalo poderle in zopet so po odpravljenih bikih prejane darila za goveda se oživile, čeravno niso bile veliko koristne.

O tem in še o drugem lahko beremo tudi v serijskih publikacijah, na primer: Annalen der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Krain (1822–1849), Kmetijske in rokodelske novice (1843–1902) in Slovenski gospodar (1867–1941) – zadnji dve sta neposredno dostopni na digitalni knjižnici Slovenije (www.dlib.si).

Nerešena pa so ostajala še številna vprašanja, kot na primer:

- kdo je dolžan skrbeti za zadostno število plemenjakov (bikov),
- ali mora imeti plemenjak (bik) uporabno dovoljenje in kako se ga podeli,
- kako pogosto lahko bik plemeni,
- starost bikov in telic ob prvem plemenjenju,
- krma za živino,
- hlevi za živino,
- oskrba in reja živine,
- delitev premij in daril ...

Odgovore na ta vprašanja so želeli urediti in poiskati tudi z določili prvega zakona o živinoreji. Izdaja zakona je bil zelo pomemben strokovni in gospodarski dogodek v drugi polovici

19. stol. V tem sestavku bomo predstavili njegovo vsebino in na kratko tudi objavljene odmeve, poročila ter strokovna mnenja o zakonu.

Vsebina zakona

Zakon je obsegal 32. členov in je bil vsebinsko razdeljen v naslednje strokovne skupine:

- Uvod in vsebina zakona (1. in 2. člen): skrb za povzdigo govedoreje je bila v vsakem političnem okraju poverjena okrajnemu odboru, ki mu je naloženo:

S to postavbo se okrajnemu zastopstvu posebno odkazuje:

- a) Skrb za to, da se v okraju pripravki plemati biki pripravijo, v posameznih okolih okraja primerno razpostavijo in čuvanje nad njihovim rabljenjem, skrb, da se ustanovijo zavarovalna društva za živino, najemajo živino-zdravniki in da politične oblasti in občine pri izvrševanju kužnih predpisov podpisajo;
- b) pospeh obdelovanja travlj (rastlin za kladjo) kakor tudi pospeh, in ko bi treba bilo, podpira naprav za napeljavo in odpeljavo vode;
- c) pospeh vednosti med živinorejci o tem, kako se mora zastopno s živino ravnavati in ji streči in njih podbujanje k koristni reji goveje živine, končno
- d) izproba tistih postavnih naredeb, po katerih je moč živinorejcem prodajo goveje živine in od nje pridobljenih izdelkov pospeševati in zlagševati.
- e) Skrb za pospešek planinskih gospodarstev, posebno za to, da se društva za sirarije pomagajo ustanovljati in da se podpisajo.

- Živinorejske strokovne (nadgledne) komisije in plemenski biki (3.–15. člen): Okrajni odbor glede na velikost in geografsko strukturo je imenoval živinorejske strokovne komisije in vsaki določil območje dela. Komisija je morala pozimi obiskati vse rejce, popisati in pregledati rejo plemenskih bikov, krav in telic. Na osnovi podatkov popisa je bila dolžnost komisije, da je razdelila svoje območje v manjše smiselne zaključene enote tako, da je bil na vsakih sto plemenskih krav in telic na voljo najmanj en plemenski bik, ki ga je rejec lahko uporabljal za pripuščanje tuje živine, če je izpolnjeval predpise določene s tem zakonom. Zelo zanimivi sta določili (9. in 10. člen), da so morali rejci v tistih zaključenih enotah, kjer ni bilo nobenega bika, skupaj plačevati rejo bika, če se je za to odločilo več kot polovica rejcev. Stroške so si rejci med seboj razdelili po številu plemenskih krav in telic. Za plemenskega bika za rabo za tujo živino, je bil lahko določen bik, ki je bil krepke rasti, zdrav, star najmanj leto in pol, kar je odločila komisija z večino glasov in mu je izdala dopustnico ter ga je vpisala v poseben register. Komisija je skrbela tudi za to, da so imeli plemenske bika le tisti rejci, ki so bili sposobni in zanesljivi ter so imeli ustrezne hlevske prostore in dovolj krme. Plemenskega bika so lahko pripuščali le dvakrat na dan. Kdor ni upošteval tega pravila je bil kaznovan z globo, podobno kot tisti rejec, ki je pripuščal bika na tujo živino, ki ni imel dovolilnice. Rejec je moral voditi evidenco pripuščenih plemenic in jo na zahtevo dati v pregled komisiji.

- Reja, hlevi, krma in ukrepi okrajnega odbora (16.–21. člen): Komisija pri popisu živine je poprašala oz. pregledala, kako se je spreminja stalež živine, kako so krmili živali na paši oz. v hlevu, kakšno je bilo stanje pridelave krme, kakšno je bilo stanje hlevov, kakšna je bila oskrba, koliko je bilo poginov in zaradi katerih vzrokov, kakšna je bila trgovina z govejo živino in živalskimi pridelki. Pri tem je morala komisija delovati svetovalno in poučevalno, da bi se odpravile napake v reji. O vsem pa je morala podrobno pismeno poročati okrajnemu odboru, ki je izdelal poročilo za celoten okraj ter je z njim seznanil višje oblasti in kmetijsko društvo. Na tej osnovi je tudi sprejel in predlagal potrebne ukrepe za izboljšanje govedoreje. Deželni odbor je odločal o nastavitvi živinozdravnika. Okrajni odbor je plačeval stroške za izvajanje predpisov za preprečevanje kužnih bolezni ter za preprečevanje njihovega širjenja. Skrbel je tudi za izboljševanje zemljišč z napeljavo in odvajanjem vode na travnikih ter za širjenje znanja o reji in oskrbi živine, plemenitju, zdravljenju in v ta namen je izdajal javna obvestila (oznanila).

- Premije (darila) za vzpodbudo živinorejcev in izboljšanje govedoreje (22.–30. člen): Deželni odbor je razdelil za podelitev premij deželo v tri dele in v vsakem so podeljevali premije vsake tri leta. Premije so bile namenjene: za biko od enega do treh let, za plemenske krave od tretjega do osmega leta in živinorejcem, ki so redili določene čistopasemske pasme in jih zlahtnili, uvažali v rejo koristne novosti, uspešno pridelovali krmo in izboljševali svoja zemljišča. Premije so bile podeljene pod določenimi pogoji in med njimi je bilo tudi določilo, da so se smele živali, ki so prejele premije, določen čas prodajati in uporabljati za plemo le na Štajerskem. Vsaka žival je lahko dobila le enkrat premijo. Za podelitev premij je bila določena deželna komisija, ki je odločala z večino glasov članov, ki so bili iz dela dežele v katerem so podeljevali premije.

- Kazenske določbe (31. in 32. člen): O kaznih je odločal župan tiste občine, v kateri se je zgodil prekršek določil tega zakona. Za izvajanje zakona sta bila zadolžena ministra za kmetijstvo in notranje zadeve.

Odmevi, poročila in strokovna mnenja o zakonu

Na zakon o živinoreji je bilo veliko odmevov. Novice so ga objavile v članku »Rejo goveje živine izboljšati« že avgusta 1870, kjer je uvodoma zapisano:

Goveja živina je velik kapital deželi. Zato si danes prizadevajo umni kmetovalci in vlade izboljšati govejo živino. Priča temu so premije in nakupovanje dobrih plemnih bikov. V nekaterih deželah pa imajo celo postave za povzdigo živinoreje. Tako tudi na Štajerskem

Slovenski gospodar ga je objavil tudi leta 1870 v 33 in 34. številki. Zelo zanimiva so strokovna pojasnila posameznih členov zakona, ki jih je avtor z inicialkami A. B. objavljajl v Slovenskem gospodarju v 13. nadaljevanjih od 35 do 47 številke in so kot nekakšen učbenik iz živinoreje ter slika stanja živinorejske stroke v sedemdesetih letih 19. stol. V prvem pojasnilu je z izračunom škode zaradi neuspešnih pripustov pokazal, kako pomembno je na koliko krav je na voljo en bik. Opozoril je tudi na pomen pravilne razporeditve in na pojav jalovih krav zaradi nepravilne rabe (prepogostega pripuščanja) bikov. V drugem pojasnilu je sveto-

val, kako naj se živina zavaruje in pri tem je pojasnjeval pomen solidarnosti med živinorejci. Za preprečitev škod zaradi bolezni pri živini je bilo treba preprečiti delo mazačev in podpreti delo veterinarjev. V živinoreji je osnovnega pomena dobra krma in svetoval je katere krmne rastline naj pridelujejo živinorejci ter kako naj bi izboljševali svoja zemljišča. Veliko pojasnil je avtor namenil reji in ravnanju z živino. Pri tem je opisal, kakšen mora biti plemenski bik (brez telesnih napak in podedovanih bolezni, dobrega zaroda ...), plemenska krava, o plemenski zrelosti, optimalnem času pripuščanja, o krmljenju in napajanju, čistoči živali in v hlevu, o prostoru za živino, o obremenitvi pašnikov in na koncu:

10. Živinorejec in oni, ki ima s živino opraviti (govedar) mora imeti ljubezen do živali; priden živinorejec in govedar ne bijeta živine, jo ne preklinjata, ampak jej strežeta, kakor dobri stariši svojim otrokom; molita celo za svojo ljubo živino, kajti pravični se usmili tudi svoje živine.

Kdor s živino grdo in surovo ravna, tudi z ljudmi drugače ravnati ne zna, in pri reji živine ni za rabo. Zarad varstva imetja je treba take suroveže od živine odpraviti. Zapoditi jih je treba in gosposki naznaniti da jih kaznuje, ter jim v spričevalo ali služebne bukvice zapiše, da niso sposobni živine vredovati.

Nekaj nasvetov in pojasnil je bilo namenjenih tudi prodaji živine in živalskih pridelkov. Poudarjal je pomen združevanja gospodarjev in osnovanje društev za skupne nastope na trgu in prodajo ter predelavo pridelkov (n.pr. sirarska društva). Nadalje je opisal pomen popisa plemenskih bikov, krav in telic, izboljševanja živine, vodenja evidence pripustov, podrobno o hlevih (o prezračevanju, osvetlitve, velikosti in ureditev prostora za živino in drugem). V zadnjem trinajstem pojasnilu pa je avtor pisal o pomenu daril (premij) za živino kot enem od načinov spodbujanja kakovosti plemenske živine in govedoreje.

Iz zapisov Stefančiča (1951 in 1966) lahko sklepamo, kaj je o zakonu menila kranjska kmetijska družba. Bili so do njega kritični in mnenja, da razmere za tak zakon še niso dovolj zrele in da bi se vsa določila tega sicer dobrega zakona iz objektivnih razlogov še ne bi mogla izvajati ter da bo marsikaj ostalo kot mrtve besede na papirju. V uvodu naštetja v govedoreji nerešena vprašanja pa so vse bolj spodbujala tudi kranjsko kmetijsko družbo, da jih reši in v Naznanilih (1877) je objavljen govor d. Bleiweis, v katerem je poudarjal pomen sprejema »deželne postave za povzdigo domače naše živinoreje«. Pri tem je bil kritičen tudi do zakona o živinoreji, ki je bil sprejet leta 1868 na Štajerskem. Še posebej ga je motilo, da je zakon govoril tudi o pospeševanju pridelave krme, o razumnem oskrbovanju živine, o dobrem gospodarjenju s planinami in drugem. V letu 1879 je Kranjska kmetijska družba predlagala »Postavo o ravnanjih z junci za plemo«, ki je bila sprejeta in objavljena v Deželnem zakoniku za vojvodino Kranjsko. Ta zakon je predpisal dovolilnice (licence) za biko, ki so veljale eno leto in da so se za tujo živino smeli uporabljati le potrjeni plemenjaki. Vse ostalo, kar najdemo v prvem zakonu o živinoreji, pa v tej postavi ni bilo vključeno. Povše (1879) je to kranjsko postavo o ravnanju z junci za plemo predstavil še istega leta v Gospodarskem listu, da bi vzpodbudil k razpravi na deželnem zboru o sprejemu take postave tudi na Goriškem.

Zaključne misli

Visoka obletnica – 140 let od sprejema prvega zakona o živinoreji v Sloveniji – in vsebina nas nagovarjata k spoštovanju tega

za slovensko živinorejo pomembnega mejnika. Snovalci zakona so dobro poznali živinorejo. Takrat znana strokovna spoznanja so zelo smiselno vgradili v posamezne člene in pri tem celovito zakonsko opredelili vsa pomembnejša področja živinoreje. Prav ta celovitost je velika odlika prvega zakona o živinoreji. Morda so bili sestavljalci zakona prav v strokovnem znanju preveč pred praktično živinorejo in tako nekatere zakonske rešitve za številne rejce niso bile razumljive. To je bil verjeten razlog, da so v Slovenskem gospodarju, objavljali Pojasnila, ki jih je lahko napisal le človek z dobrimi teoretičnimi znanji in praktičnimi izkušnjami z rejo živine. V tem je morda tudi ena od možnih razlag zakaj se kranjska kmetijska družba ni strinjala z vsemi določili zakona in ki je šele po enajstih letih (1879) sprejela svojo Postavo za ravnanje z junci za plemo, ki pa ni zakon o živinoreji, ampak bolj kot eden od živinorejskih pravilnikov.

Na koncu na kratko presodimo, ali se je kaj od zapisanega v prvem zakonu o živinoreji ohranilo v naših sedaj veljavnih zakonskih pravilih na področju živinoreje. Omenimo naj pri tem, da morajo biti tudi sedaj plemenjaki odbrani in potrjeni. Imeti morajo dovolilnico. Potrjevanje plemenjakov (najprej žrebcev, potem bikov in kasneje tudi drugih vrst) je živinorejski predpis že dve stoletji, ki z rabo plemenjakov za osemenjevanje še pridobiva na pomenu. Vse bolj pomembna je tudi reja, ravnanje in oskrba ter varstvo živali. In še bi lahko naštevali.

Pri enajstem uporabljenem viru je dodan spletni naslov, s katerim lahko neposredno dosežete prvi zakon o živinoreji v Sloveniji in preberite ga. Morda boste ugotovili še kakšno pomembno strokovno podrobnost in zanimivost.

Uporabljeni viri

1. A.B. Pojasnila postave glede povzdige reje goveje živine. Tečaj IV /1870/ 35, str.141 – 142 in 36, str.145 – 146 in 37, str. 150 in 38, str. 154, in 39, str. 158, in 40, str. 162 in 41, str. 165 – 166 in 42, str. 170 in 43, str 173 – 174 in 44, str. 178 in 45, štr. 181 – 182 in 47, str. 189 – 190, Slovenski gospodar
2. Annalen der k. k. Landwirtschafts-Gesellschaft in Krain. Ljubljana (1822 – 1849).

3. Bleiweis Janez. Zgodovina ces. Kralj. Kranjske kmetijske družbe s statističnim popisom kmetijstva na Kranjskem. Ljubljana, 1855, 32 strani

4. Bleiweis, Janez. O potrebi deželne postave za povzdigo domače naše živinoreje. 1877, 62, 64, 66, 68, 70, 72, Naznanila-Mittheilungen.

5. Kmetijske in rokodelske novice (1843 – 1902) in Slovenski gospodar (1867 – 1941). Digitalna knjižnica Slovenije (www.dlib.si) (17.8.2008).

6. Postava od 10. decembra 1868, veljavna za vojvodino Štajersko o povzdigi reje goveje živine. 1869, III, štev. 4, str. 6 – 11, Deželni zakonik in ukazni list za vojvodstvo Štajersko

7. Postava veljavna za vojvodstvo Štajersko glede povzdige reje goveje živine. Tečaj IV /1870/ 33, str.133 – 134 in 34, str.137 – 138, Slovenski gospodar

8. Postava veljavna za vojvodino Kranjsko, o ravnanji z junci za plemo. 1879, št. 11, IV, str. 13 – 15, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko

9. Povše, F. Postava o plemenskih juncih. 10(1879)2 – 3, str. 25 – 27. Gospodarski list

10. Razvoj živinoreje od začetka XVIII do konca XIX stoletja. V: Ante Stefančič. Začetek in razvoj veterinarstva na Slovenskem do prve svetovne vojne. SAZU, Ljubljana, 1966, str. 11 – 27

11. Rejo goveje živine izboljšati. 1870, Kmetijske in rokodelske novice, Letn. 28, št. 34 (1870), str. 269 in štev. 35. str. 277 – 278.

http://www.dlib.si/documents/clanki/kmetijske_in_rokodelske_novice/1870/pdf/28_34_2.pdf (17.08.2008)

12. Stefančič, Ante: Slovenska živinoreja v 19. stoletju. I(1951) štev. 1, 28 – 31 in št.2, 33 – 36 in št. 3 – 4, 95 – 105, Živinorejec

13. Valenčič Vlado. Organizacije za napredek agrarne proizvodnje, specialno šolstvo in strokovna literatura. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. Ljubljana 1970, str. 523 – 556

prof. dr. Andrej Šalehar, zaslužni profesor
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

DOBRODEJ
SLOVENIJA
PREHRANSKI DODATKI ZA ŽIVALI

**DA BI VUPAJ DOSEGLI ŽELJENE REZULTATE,
ZA VAS IZDELJUJEMO:**

MINERALNO VITAMINSKO BELJAKOVINSKE KONCENTRATE
MINERALNO VITAMINSKE MEŠANICE
MINERALNO VITAMINSKE DODATKE
LIZALNE KAMNE IN PREMIKSE
MINERALNO VITAMINSKE DODATKE PO VAŠIH ŽELJAH
MINERALNO VITAMINSKE POGAČE
IZDELKE ZA EKOLOŠKE REJE

Izdelali smo tudi računalniški program za
optimiranje dnevnih obrokov in krmnih mešanic.

Vedno smo Vam na voljo z brezplačnimi nasveti
pri DOBRODEJU, pri VAS DOMA, ali po ELEKTRONSKI POŠTI
peperko@dobrodej.si, pogorelec@dobrodej.si,
lah@dobrodej.si, pernat@dobrodej.si

**+ PROGRAMI ZA EKOLOŠKE REJE
IN TEHNOLOŠKO SVETOVANJE**

DOBRODEJ d.o.o., Skope, Holcerjeva 27, 2204 Miklavž na Dravskem polju
tel.: +386 02 629 68 50, fax: +386 02 629 68 55
e-mail: info@dobrodej.si, internet: www.dobrodej.si

- Molža
- Krmljenje
- Hlajenje
- Hlevska oprema
- Strokovno svetovanje in projektiranje
- ProMilk
 - nega in čiščenje vimena
 - čistilna in dezinfekcijska sredstva

Francetova 6, 2380 Slovenj Gradec,
Tel.: 02/88 41 619, info@feniks-sg.si

TITAN - sistem avtomatske molže

WestfaliaSurge